

NEPOZNATI RUKOPIS IVANA KRNICA O KRITICI I KNJIŽEVNOSTI HRVATSKE MODERNE

Ivica Matičević

Na trag o postojanju Krnicova rukopisa naišao sam u studiji Stanislava Marijanovića o *kraju stoljeća* i generaciji mladih okupljenih oko časopisa »Mladost«.¹ U popisu primarne literature i rukopisa kojima se autor koristio kada je pripremao knjigu nalazi se, među ostalim, i podatak o rukopisu koji se čuva u ostavštini Milivoja Dežmana Ivanova u Zavodu za književnost i teatrologiju JAZU u Zagrebu. Važno je istaći da Marijanović rukopis spominje samo u tome popisu, bez ikakva komentara ili citata u glavnome tekstu, očito ga ne smatrajući važnim za svoj predmet obrade. Rukopis je, dakle, i sadržajno i funkcionalno i dalje ostao nepoznat, ali je njegovo materijalno postojanje prvi put u jednom stručnom tekstu jasno zabilježeno. Konačno, riječ je o manuskriptu izvjesnoga dr. Fedora Ivanovića naslovljenom *Nešto o našoj modernoj kritici i književnosti*, a nalazi se u jednoj od kutija koje sadrže izvorne Dežmanove tekstove i srodne materijale u vezi s njegovim književnim radom, točnije u kutiji korespondencija u kojoj su pisma hrvatskih književnika i drugih javnih osoba upućenih Dežmanu.²

U kuverti srednje veličine na kojoj su ispisana dva imena jedno ispod drugoga, dr. Ivan Krnic i dr. Fedor Ivanović, nalazi se rukopis koji obasiže 29 numeriranih i čitkih, tintom gusto ispisanih stranica formata nešto većega od obične bilježnice (A5), a ispod samoga naslova na vrhu prve stranice naznačeno je u novome retku: »Piše Dr. Fedor Ivanović«. Tekst nije sačuvan u cijelosti, njegov je nastavak na tridesetoj i mogućim idućim stranicama zagubljen, a takav je, okrnjen, i stigao u

Zavod u prvoj polovici pedesetih s cijelom Dežmanovom ostavštinom. Da se ne radi o eventualnom otuđenju ili nemaru u čuvanju građe u samom Zavodu koja se eventualno mogla dogoditi u međuvremenu, između njezina primitka i potvrde u Marijanovićevoj knjizi, potvrđuje i izvorni popis jedinica ostavštine sastavljen vjerojatno u vrijeme same primopredaje ili možda nešto kasnije, u kojem jasno stoji da je Krnicov rukopis »bez kraja«.³ Vjerodostojnost Krnicova autorstva potvrđuje kratko pismo koje prethodi samoj studiji, s nadnevkom 7. XII. 1910. i imenom mjesta Samobor u zaglavlju, potpisano Krnicovim imenom. U dvadesetak redaka intoniranih izrazito prijateljski (od početnoga »Dragi amice!« do završnoga »Srdačno Te pozdravlja tvoj stari Krnic«) ukratko su naznačene okolnosti nastanka teksta, njegova tema i svrha te razlozi pošiljanja Dežmanu upravo u to vrijeme: rukopis je, dakle, Krnic već dugo imao u stolu, prerađivao ga je i dovršio u rodnoj Kostajnici, pa ga sada, nakon dogovora s Lunačekom, šalje Dežmanu da ga objavi u jubilarnom broju »Obzora«, u povodu pedesete godišnjice izlaska (poznato je da su Dežman i Lunaček u to vrijeme vodeći ljudi »Obzora«). Krnic ne govori zašto rukopis ne potpisuje svojim imenom nego pseudonimom, i to pseudonimom što ga rijetko upotrebljava i za koji znaju rijetki, pa ga zato vjerojatno i ne možemo naći u postojećim popisima pseudonima, inicijala i šifara.⁴ Naglašava da tematizacijom spora između starih i mladih želi razbistriti za podmladak »koji je pravi uzrok toj kod nas toliko zlo shvaćenoj modernoj«, te moli Dežmana da mu rukopis, ako nije za tisak, vrati u Samobor. Niti je rukopis tiskan u »Obzoru«, niti se vratio svome autoru u Samobor: da se vratio, možda bi ga Krnic objavio u nekim drugim novinama ili časopisu, ako je to uopće naposljetku i namjeravao. Naime, jedan redak u pismu kao da otkriva samu Krnicovu sumnju i nesigurnost u vlastiti tekst, jer kaže: »Pošto bi bilo gdje drugdje sada *nesavremeno* tiskati držim da bi najbolje dolikovalo u takovom jubilarnom broju« (kurziv moj), očito računajući na opći i pregledni karakter prigodnoga broja. Danas ne možemo točno znati zašto tekst nije tiskan, ali je jasno da za jubilarni broj »Obzora« Krnicov rukopis nije imao šansi, budući da je taj broj, koji je izašao pred Božić 1910, oko 20. prosinca, bio koncipiran na sličan način kao i poznata »Obzorova« Spomen-knjiga dvadeset i pet godina poslije, 1935, tj. u njima su panoramski tematizirane političke, gospodarske i kulturne teme onako kako su se one godinama prezentirale na »Obzorovim« stranicama i iz pera njegovih stalnih suradnika, ponajviše iz pera njegovih brojnih urednika. Rukopis sa specijalnom temom iz posve bliske prošlosti i to s područja književnosti i umjetnosti koje je »Obzor« u svojoj praksi ipak

površno obrađivao, k tomu još i iz pera osobe koja čestotom pojavljivanja nije bila ni druga suradnička liga, nije mogao pronaći svoje mjesto u strogom i nepolemičkom karakteru »jubilarca«. Šaljući svoj tekst upravo u prigodničarski »Obzor«, Krnic, dakle, nije mogao više promašiti jer je njegova pretpostavka o prikladnosti teksta, s obzirom na koncepciju toga broja, bila sasvim pogrešna. Čak je vjerojatnije da bi rukopis bio prije objavljen u redovnom broju da eventualno nije bio predugačak za dnevno izdanje, odnosno da se sama tema i njezina deskriptivno-polemička obrada nije tada već shvaćala pomalo zakašnjelom, zastarjelom, *nesavremenom* i upravo za dnevne novine – neaktualnom. Nama se danas Krnicov tekst ne čini takvim. Povijesna distanca i poznavanje konteksta i razvoja hrvatske književnosti, naročito poznavanje pisanih kritičkih refleksija o njoj, pokazuju taj rad u sasvim drugačijem svjetlu. Ono što nas ovdje najviše zanima jesu sadržajni, analitički i misaoni potencijali Krnicova manuskripta u vezi s temom koja je najavljena u pismu, odnosno koja je određena samim, svakako ponešto tajanstvenim i generičkim naslovom. Tek upoznavanje s tim razinama rukopisa otkrit će nam koliko je on kritički značajan i gdje mu je uopće mjesto u korpusu napisa o moderni, posebice gdje mu je mjesto u Krnicovu kritičkom opusu.

Pred nama je, dakle, pet sačuvanih poglavlja. U prvom poglavlju autor se osvrće na opća obilježja hrvatske kritike koja je u zadnjih deset godina postala univerzalnija, ali zato manje narodna. To znači da su kritičari pod znatnijim utjecajem stranih uzora od kojih preuzimlju gotove formule i stilsko-tehničke etikete i nefunkcionalno ih primjenjuju na našu situaciju. Dobar kritičar mora biti ponajprije dobro naobražen tako da zna što preuzimlje i kako se to u konkretnom slučaju rabi. Drugim riječima, Krnic se zalaže za funkcionalno doziranje stranoga utjecaja i — što je još važnije — za temeljito proučavanje misli i nazora koji stižu izvana. Djela mladih hrvatskih kritičara nisu odraz hrvatske književne tradicije i aktualnih prilika, ona ne iznose hrvatsko mišljenje nego tuđe nazore u stilski dojmljivim, Krnic će reći »frapantnim i briljantnim« ali misaono ispraznim formulama. To je kritika bez unutarnje vrijednosti i bez moći prepoznavanja realne književne situacije, kritika bez duše koja ne nastaje kao plod »proživljenoga dojma«. Krnic od mladih hrvatskih kritičara zahtijeva studiranje stvari o kojima pišu (priziva uzore Matoša i Marjanovića, odnosno Brandesa i Bjelinskoga), opću naobrazbu i duboku čuvstvenost, istinsku proživljenost djela. Dobra kritika naposljetku mora i poučavati, upućivati na skrivene vrijednosti koje običnome oku redovito promiču.

U drugom poglavlju Krnic utvrđuje kako su takvi »čuvstveni kritičari« u nas bili do konca XIX. stoljeća, a da je s modernom prevladala »glava« nad »srcem«, pa se sada »manje čuvstvuje«. Modernistički kaos i hiperkultura gotovo je oduzela malim narodima, pa tako i hrvatskom, vlastiti identitet. Krnic zagovara opći, kozmopolitski napredak koji je došao s modernističkim koncepcijama, ali zagovara i stanovit oprez: napredak koji neće iznevjeriti predaju i koji će biti u skladu s narodnim mogućnostima. Slijedi i opomena, u duhu autorove temeljne pravničke struke: svaki pripadnik naroda, s obzirom na stupanj narodne političke slobode, mora znati što se smije a što ne. Modernistički napredak koji zagovaraju veliki slobodni narodi može, krivo i površno prenesen, malim narodima samo zagorčati život. Slično je i na književnom polju: misli jedne velike slobodne kulturne sredine ne mogu automatski postati kanon u maloj, neslobodnoj zemlji kakva je Hrvatska. Zato je modernistička dinamika u Hrvatskoj kaotična, a mjerila su i standardi dobrog pisanja pomaknuti. Radovi kritičara ne zadovoljavaju homogenošću u formalnom i sadržajnom smislu, dok je posve vidljiva odsutnost analitičke dimenzije.

U trećem poglavlju Krnic želi objasniti, kako ga je nazvao, besmisleni hrvatski spor između starih i mladih, i to, čini se, izdaleka: preko analize — svakako površne i neuvjerljive — općih kretanja u europskoj znanosti, filozofiji i umjetnosti XIX. stoljeća. Razvoj prirodnih i tehničkih znanosti rezultirao je mnogim otkrićima i aplikacijama koje su čovjeku olakšale život i ostavile mu više vremena da se bavi sobom. Čovjek se sve više povlači u sebe, zatvara se zagledan u stanje svoje duše — pojavljuje se dekadentstvo i fenomen »kraja stoljeća«. Darwinove, Spencerove, Schopenhauerove i Nietzscheove misli postaju temelj europskoga modernizma. Dok je razvoj tih misli i upoznavanje s njima u velikim europskim zemljama bilo dugotrajno i postupno, to je u našoj sredini recepcija novih ideja bila nesustavna i do nje je došlo naglo, iznenada. Naši stari nisu bili pripralni, a mladi nisu stigli u kratko vrijeme informirati i objasniti promjene; tako dolazi do sukoba koji je prema Krnicovu mišljenju sukob različitih svjetonazora, za što nitko od samih sudionika spora ne snosi neposrednu krivicu. Ako je netko kriv, to su kritičari, i stari i mladi podjednako, koji nisu na vrijeme pripremali teren za promjene i uvođenje novih ideja.

U četvrtom i petom poglavlju rukopisa Krnic se nedvosmisleno opredjeljuje. Opetovano iznoseći, stalno u identičnom tematskom i misaonom krugu, načelne zamjedbe o hrvatskim modernim književnicima i kritičarima kao imitatorima

europskih kretanja (na jednom mjestu kaže da ne želi spominjati konkretna imena i djela), časteći najveći dio književne i kritičke produkcije šlagerskom, pozerskom i neiskrenom, Krnic odbacuje Nietzscheove misli i zagovara Tolstojeve standarde, smatra kako su hrvatske narodne teme vrednije od nebuloznoga štimunga modernističke topike i kako je konačno došlo vrijeme da se književnost vrati normama zdravoga realizma. Naposljetku, pita samoga sebe: »... bilo je te pljeve koja se je nazivala modernom preveć i preveć. Zar je to bila s pravom moderna, kao kod mnogih naroda? Zar je bilo ono moderno što se nije razumilo? Koliko objektivnih čitalaca je to priznalo, a i sam pisac ovih redaka.« Peto poglavlje intonirano je pamfletski, kao poziv svima da se budući nastupi hrvatskih književnika i kritičara okupe oko onih ideja, starih ili novih, svejedno, koje su dobro proučene i prihvaćene s razumijevanjem. Kritičari, osim velikoga ulaganja u studiranje stvari, moraju iskazati iskrenost i snažna čuvstva, a temelj je kritike u obrazlaganju i argumentiranju. Peto poglavlje, na posljednjoj sačuvanoj 29. stranici završava zahtjevom da se književni uzori moraju uzimati iz slavenskoga svijeta, a ne iz kojekakvih francuskih ili njemačkih modernističkih krugova, te da Hrvatska, još u sužanjstvu, treba pjesnike poput Preradovića, Šenoe i Gjalskoga, na čiji se rad moraju nadovezati nove generacije. Ovakva intonacija posljednjih sačuvanih rečenica daje naslutiti da je upravo tu i realni kraj cijeloga rukopisa. Nakon opširne analize i mišljenja o modernoj književnosti i kritici s naglašavanjem spora mladi-stari, nakon opetovanih naputaka kritičarima kako bi trebali pisati svoje kritike u budućnosti i emocionalne poruke o mjestu književne tradicije s obzirom na vladajuće političke odnose, kompozicijski je i smisaono opravdano očekivati da rukopis ne bi smio biti duži od još jedne, najviše dvije stranice.

Konačno, o važnosti toga rukopisa. Posve je razvidno da on ne mijenja našu sliku razdoblja moderne, njegove književne i kritičke produkcije. Intonacija i narav same tekture odaju autora sklonijega deskripciji, iznošenju dojmova i dociranju, čak i prizivanju moralke (takav je Krnic inače bio u većini svojih kritičkih napisa), nego autora koji pribrano i dosljedno analizira, kojemu su objektivnost i nepristranost očito teško podnošljive osobine, pa su i to možda, osim spomenute koncepcije jubilarnoga »Obzora«, bili razlozi neobjavlivanja. Ako tekst nije značajan kao analiza samoga »kraja stoljeća«, ne znači da ne bi mogao biti značajan kao dokaz mišljenja jednoga priznatog kritičara o modernu na samome njezinu »kraju«. I to upravo preko Krnicova autorskoga opusa, u kojemu ovaj tekst ubuduće mora zauzeti vidno mjesto, barem zbog, čini mi se, dviju važnih činjenica: 1. tekst

elaborira, tj. nadopunjuje i sintetizira neke ranije izrečene autorove stavove, napose o naravi kritike i književnosti moderne, pa je važan, na pozadini Krnicovih radova u vrijeme samoga pokreta, za praćenje razvoja njegova autorskog mišljenja;⁵ 2. tekst pokazuje, i to mu je intencija, ambicioznost i ozbiljnost velike analitičke studije, a takvih radova o moderni u to vrijeme još nemamo, odnosno on je nešto poput odmjerenog i udaljenog »bliskoga pogleda« osobe koja je i sama aktivno pridonosila dinamici i heterogenosti razdoblja što su, naravno, određene prednosti ali i nedostaci s aspekta vjerodostojnosti iznesenih ocjena (dobar je primjer za to dvosveščana Marjanovićeve knjiga o moderni). Naposljetku, siguran sam da bi se taj rukopis, da je bio objavljen u svoje vrijeme i da su proučavatelji hrvatske književne kritike znali za njega, i te kako uzimao u obzir i u ono malo antologija i hrestomatija hrvatske književne kritike koje imamo, a posebice u vrednovanju Krnicova kritičkoga opusa u još uvijek aktualnim Barčevim i Šicelovim monografskim pristupima.

Nešto o našoj modernoj kritici i književnosti*

Piše Dr. Fedor Ivanović

Samobor 7/XII.910

Dragi amice!

Dugo sam imao ovaj rukopis u mom stolu. Kako znaš i ja sam se zanimao za našu književnost. Na javu nisam htio izlaziti. Sada sam se sjetio kada sam čitao da će izaći jubilarni broj »Obzora«, pa Te molim da to tiskaš, jer ja sam ju nešto preradio, a još je stvar aktualna.

Ja sam o toj stvari govorio više puta sa Lunačekom, pak mi je on rekao neka samo pošaljem.

Molim Te budi tako dobar pak mi primi tu stvar, jer sam ju bivši u Kostajnici sa ljubavlju pisao misleć da razbistrim taj spor između starih i mladih. Pošto bi bilo gdje drugdje sada nesavremeno tiskati držim da bi najbolje dolikovalo u takovom jubilarnom broju. Radi našeg podmladka je to napisano da sazna, koji je pravi uzrok toj i kod nas toliko zlo shvaćenoj »modernoj«.

Ako nije to po Tvome mnienju za tisak, molim Te povrati mi taj rukopis.

Srdačno Te pozdravlja

Tvoj stari

Dr. Krnic

* U pripremi Krnicova rukopisa za tisak u potpunosti sam se držao autorova teksta. Jezik, stil, pravopis – sve je onako kako je u izvorniku. Jedino je dvoslov »dj« zamijenjen jednoslovom »đ« kada predstavlja taj palatalni suglasnik, a ne fonemsku skupinu »dj«.

I.

U ovo par zadnjih godina, razvila se je naša hrvatska kritika do zamjerne visine; ali pitanje je sada — je li od toga što stalna za naš duševni razvitak i narodni život ostalo? Može se reći da je naša kritika postala sada u ono zadnjih 10 godina više univerzalnija, ali kraj toga manje hrvatskija. Nu da se to krivo ne shvati, ne mislite ovdje da kritika mora imati neki kolorit, kao što pišu naše novine, koje uvijek naglašuju naše hrvatstvo. Kritika mora da operira sa rječima i izrazima, koje se ne mogu upotrijebiti u novinskom pisanju — nu ipak kritika naša morala bi se uvijek osvrtni na naš narodni značaj, na naše čežnje i težnje, na naše mišljenje, tako, da zadobije onaj kolorit, koji bi bio karakterističan za naš život. Te nove misli, koje se pojavljuju u kritikama većih naroda, mora opet naša kritika usvajati, da uzmognemo zajedno koracati na literarnom polju sa drugim velikim narodima uporedo. Karakteristično je stoga što je rekao Brandes, vrstni danski kritičar, da književnost i kritika akoprem se bave sa zajedničkim čovječanskim idealima ipak mora biti narodna; to jest ruska, francuska, njemačka, talijanska i td. tek po tom koloritu postaje karakteristična. Tako bi i naša kritika morala biti narodnija. Mlađi naši kritičari usvojili su si neke nazore pak pišu; »ovo je djelo naturističko ono je simbolizam ono realizam itd«. Nu to ne bi niti toliko škodilo, da se književni produkti kritiziraju sa gledišta tih velikih i markantnih struja u književnosti i kritici, ali si naši kritičari uzurpiraju takove kovanice da nastaje zbrka pojmova i tako umjesto da se stvar prikaže jasno, meće se na kalupe raznih izama (Marjanović: Šenoizam, Matoš: Bodlerizam) kojih može biti bezbroj. Za ravnanje ne misli se ovdje dirati u Marjanovića i Matoša jer oni su uza sav njihov silni artizam u pisanju, ipak ponajbolji naši literarni kritičari. Na oku su nam mlađi, koji se moraju da uče, a ne da drugima davaju u svojim kritikama poduke. Začudno je da ti mlađi kritičari ne usuđuju se na samostalna djela i na malo već ekskurzije u svom pisanju, trebalo bi da nam podaju slike i situacije makar kao gg. Matoš i Marjanović koji su svojim djelima dokumentirali veliku načitanost i literarnu naobrazovanost. Kod mlađih kritičara naići će se u njihovim kritikama modernih citata iz Spencera ili Nietzschea, ali cjelovitog i dobrog prikaza o njima nema. Uvijek se susrećemo sa tuđim načinom mišljenja, a nipošto sa našim, a koji je tomu uzrok? Uzrok je taj; što nekoji naši kritičari žele brilirati sa frazama, koje na prvi mah frapiraju, ne razmisliši o njima uviditi ćemo kako su liepo te fraze izrečene, ali ništa ne dokazuju. I tako takova kritika izgleda na prvi mah liepo napisana, ali nema one

unutarnje vrijednosti, nema one moći koju mora kritika da u čovjeku čini. Uzrok je tome taj što dotično djelo o kome želi kritičar nešto reći, nije u njega doprlo, to jest dotični kritičar nije to djelo proučavao dovoljno, a niti promišljao o njemu. Ideje pisca, koje hoće kritičar da nam prikaže, moraju na neki način postati duša kritičara, on mora biti prožet s tim idejama, a nikako nije dosta, da se tuđa kritika recipira, pak da se površno što o nekoj struji, recimo, ili o kom piscu, izrekne ili napiše. Zato se i vidi odmah kako kritičar poznaje svoju temu i kako poznaje pisca, a još više vrijeđiće onaj kritičar, čije pisanje ostavlja u nama dojam iz kojega mi crpamo uvjerenje, jer s time upodpunjujemo naše znanje, naš duševni vidokrug se širi i ustaljuje. U opće, roman drama ili pjesma postaje nam jasnija; mi dapače usljed takove kritike usvajamo njegove nazore, jer smo ih pojмили te mu zaista i vjerujemo. Najmilije polje naših kritičara jest svakako liepa književnost, donekle filozofija, u zadnje doba piše se dosta o slikarstvu, kiparstvu i muzici. Znanosti su zastupane svojim stručnim listovima, a takove kritike niti ne interesiraju širju publiku.

Iz ovih carstva liepih misli, koje pronalazi kritičar u pojedinim djelima izabire on ponajbolje misli, pak ogledav ih u sebi pruža ih publici u još ljepšem svjetlu, sa još više čuvstva i razumjevanja. Ali, kao što pravi pjesnik mora da bude dubok mislilac i pun čuvstva takav bi morao biti i pravi kritičar. Ruski pisac Dostojevskij predao je svoje prvo djelo »Biedni ljudi« glasovitom ruskom kritičaru Vizarijonu Bjelinskome. Ovaj je sa još jednim prijateljem u noći na dušak pročitao »Biedne ljude«, a kako je ljeto bilo i zora već svitala, tako su plačući od radosti pošli tražiti Dostojevskoga, a našav ga Bjelinski zagrlio ga izražujući svoje udivljenje koliki se genij u njemu krije! A za Bjelinskoga se znade da je baš on otkrio one ruske velikane 40tih godina prošlog vijeka koji su stekli svjetski glas (Tolstoj, Turgenjev, Dostojevskij, Gončarov).

II.

Takovi čuvstveni kritičari bili su i kod nas do pod konac prošlog vijeka. Nu odkako je val neke moderne struje zapljuskivao i do nas, odkako se je počelo više glavom misliti a srcem manje čuvstvovati, uvidili su osobito mlađi kritičari da ne smiju biti tako konzervativni kao naši stari (kritičari). Tako nas ovo razmatranje dovodi do onog spora između »Starih i Mladih« pod konac prošlog i početkom

ovog stoljeća, kome je uzrokom ponajviše bilo tzv. »moderna«, a koju nisu mogli mnogi shvatiti. Ta moderna nije se samo pojavila kod nas nego i u cijelom kulturnom svijetu, te bi se je moglo nazvati nekom novom »renaissancom« koja se još sada odigrava i imade veliki upliv na sav naš život.

Nu zar su svi mlađi kritičari pogodili što je zdrava i dobra u toj »modernoj«. A je li u tom za sada modernom kaosu i sve dobro?

Ta koliko putića vodi k pravome putu, a jesmo li mi s našim modernim uvjerenjima na pravom putu (Tolstoj)? Sva ta modernost jest produkt naše hyperkulture i nervoznosti našega vremena, mi svi težimo više i više a stare ustaljene istine napuštamo. Poznata je istina da mali narodi rado imitiraju velike narode. Nu: Quod licet Jovi non licet bovi, tako i mi narod još u sužanjstvu ne smijemo se u kritici a niti u književnosti povoditi za slobodnim narodima, jer za naš narod je to luksus. Kao dokaz tome je opet naša moderna kritika i literatura. Nu opravdati se mogu naši »mladi« i stime da su došla nova vremena, drugi načini borbe. Našim mladima preveć imponiraju riječi kao što su: napredak, kultura, civilizacija, nu to nije ništa tako novoga! Mora se to samo utoliko uzeti, koliki zamašaj imadu te riječi.

Ali to nisu napredne misli, reći će koji naš naprednjak, nu samom njemu nije još jasan taj pojam »Napredak«! Navesti ćemo samo mišljenje velikog slavenofila Homjakova, koga citira Gradovski gdje govori o samostalnom naprednom djelovanju narodnom, koje djelovanje mora da podupire bar naša narodna knjiga i kritika. On veli: »Razumnim uzajmljivanjem čovjek postizava sposobnost da razvije svoja kulturna načela na stupanj opće čovječje prosvjete. Tako je Europa poprimivši klasičku mudrost, postala sposobna razviti svoje sile u narodnoj književnosti filozofiji i umjetnosti, kod Francuza, Niemaca, Engleza itd. Oponašanje naprotiv, ubija narodnu samostalnost, jer se predmet oponašanja prihvaća bez kritike, bez prosuđivanja, kao bezuvjetno više načelo, kao zakon... Narodni razvoj mora biti postepen t.j. ne smije se prekinuti veza sa predajom, jedno zato što je u predaji narodna individualnost, a drugo stoga, što je u običaju tvrdo uporište za samostalnost *kritike*, svake reforme, svake pozajmice, svakoga koraka naprijed. Samo će tada biti napredak unutrašnjim razvojem, dakle pojava zbiljska a ne samo izvanjska i prividna.... Homjakov veli: »Treba se upitati kad govorimo o napredku, čiji napredak i u čemu?.. Napredak je riječ kojoj treba subjekta. Bez toga je puka apstrakcija ili bolje rekuć prava bezsmislica« (Citiramo po *Savremena Europa* od S. Radića). Ovo će odobriti svi ozbiljni ljudi, kojima je stalo do pravog

napredka. Nu ne ćemo biti prestrogi ako ustvrdimo da se kod nas u zadnje doba zvanje kritike a i književnosti shvaća jako neozbiljno. Nekom lakoćom izriču se na književnom polju sudovi, koji nipošto ne stoje. Umnogome našem kritičaru je uzor kakav strani pisac ili kritičar, pak želeći ga imitirati u pisanju pada u tu skrajnost da piše i piše zaista mnogo toga nu sukus svega ne zna niti sam reći. Veliki filozofi a i kritičari (danas su kritičari izmjenili filozofe) držali su se nekih regula pak im je cjela radnja bila homogena, a onda opet specifična (analitična) i samo takove radnje ostavljaju u duši čitalaca trajan dojam. Karakteristično je to kod svih dobrih radnja načelo sinteze i analize. Kritičar mora dobar stajati, za svaki svoj nazor, tek ako jedan samo primjer ili nazor izvadim iz njegove kritike, mora da dobar kritičar stoji za taj nazor, da je uvieren o njegovoj istinitosti. Inače može vrstan stilista napisati folijante vrlo liepih izreka, može biti causer ali nipošto nije zato kritičar. Jer nabrajati autore i događaje ne znači i dokazivati, a isto tako i opisivati nešta ne znači i dokazati, a dužnost jest kritičareva da dokazuje da uvjerava. Kritike dobrih kritičara jesu djela trajne vrijednosti, te ostavljaju duboke tragove u duši čitateljevoj, jer oni mu pomažu proširiti njegov duševni horizont, njegovo naziranje na svijet, njegov odgoj duševni, a u drugu ruku pomažu nam shvatiti što je kanio reći koji pjesnik ili filozof, lakšim i pojmljivijim načinom. Što više, vrstan kritičar će uputiti i samoga autora na mnogo toga, što on niti mislio nije izreći i tako će nam uvijek znati prikazati stvar zanimljivom ljepšom i poučnijom.

III.

Ovo nas dovodi da promotrimo koji je pravi uzrok sporu između »starih i mladih« koji još dan danas traje akoprem kod nas u Hrvatskoj to nema smisla. O tom sporu napisano je toliko toga, ljudi su se svađali, postajale su mržnje i progonstva a to je sve bezsmisleno, ako se shvati pravi razlog tome sporu. Pokušati ćemo to detaljnije prikazati.

Sredinom XIX. stoljeća počela su se silno razvijati naravoslovne znanosti, te je u svakoj pojedinoj grani toliko toga pronađeno, da je svaka posebna naravoslovna znanost, kao što je n.pr. kemija, fizika, medicina i.td.. tako opširna i velika, da iziskuju cio čovječji život, ako ih pojedinac želi temeljito proučiti. Prijašnji vijekovi su upravo djetinjski napram današnjim našim naravoslovnim nazorima.

Usljed tih prirodoslovnih znanosti i otkrića nastala su silna iznašašća, koja su bila upotrebljena u čovječjem životu i tako svako dijete kod nas znađe što je to telefon, telegraf, željeznica, motor itd. jer to sve vidi u današnjem modernom kulturnom životu.

Život kulturnih naroda stubokom se počeo mijenjati, jer naši očevi čitali su još kod lojenice, dapače kod ognjišta, dočim i malo imućniji od nas ne dozvoljava se više sa petrolejskom svijetiljkom već hoće plinsku ili električnu. Analogno tome ne će se danas nitko da vozi na kolima nego strijelovitim vlakom. Ukus je postao tako istančan da svaki civiliziraniji čovjek želi da imade sve udobnosti što mu ih današnja kultura i industrija pruža. Tvornice koje su izmjenile rad ruku i učinile čovjeka podložnim sebi, preobraziše također način rada, svojim produktima pružaju tvornice modernom čovjeku mnogo olakšica. Usljed toga prestade onaj patrijarhalni život i malo po malo nastupljivao je život istančan, rafiniran bolestan, tada da se je pod konac XIX. vijeka u literaturi mogla stvoriti struja dekadentstva, te je cjela Europa koncem 90 godine govorila s nekom klonulošću do smješnosti »Fin de siecle, fin de siecle...!

Taj silan razmah prirodoslovnih znanostih i uporaba istih u životu počeo se odsijevati i u lijepoj književnosti, te nije mogao ostati bez upliva na nju, jer se nazori o životu promjeniše. Pojavom Darwina počela se ona velika čvrsto sazdana zgrada klimati te se je postanak svijeta počeo drugačije tumačiti a iz toga i sve drugo. Usljed takovog života počeli su se današnji nazori na svijet mijenjati, stvorile se nove klase društva, socijalističko i radničko pitanje ne da više mirovati, u opće, modernom čovjeku počelo se pričinjati, da su sve naše ljudske navike nedostatne, — a odjek svemu tomu nalazio se je u književnosti, jer se u njoj zrcali sav život ljudski. Onih godina XIX. vijeka nije niti jedan pisac bio glasovitiji od Zole, te je njegovo naturalističko poziranje na sviet davalo onome vremenu značajku.

Kako već spomenusmo u naravoslovnim znanostima i filozofiji pomoliše se budući njeni najveći predstavnici Darwin i Spencer, a od Niemaca došao je do podpune vrijednosti jedini pravi i veliki nasljednik Kanta koga oficijelna školska filozofija ne će da prizna a to je Schopenhauer. Nu ovaj akoprem pravi genij prije nije razumljen niti od Nijemaca samih te kraj njega postadoše popularniji naravoslovni filozofi od kojih je najznačajniji predstavnik te struje Haeckel. Od filozofa opet počeo se pojavljivati kao refleks svih naših težnja i čežnja veliki filozofski romantičar Friedrich Nietzsche.

Tko uzme za svoj studij samo jednoga od ovih taj će uvidjeti da se današnji nazori o svijetu i životu (Weltanschauung) promjeniše iz korjena. Pa baš zato, što se kod velikih naroda kao što su n.pr. Nijemci ili Francuzi piše već pedeset godina o uplivu naravoslovnih znanostih na književnost i filozofiju, a potom i na život sam; kod nas se to nije niti spominjalo, dok se nisu mladi pojavili, naši mladi književnici nisu mogli to naglasiti ali to je bila dužnost kritike. Naši mladi kritičari morali su tu promjenu u svietskim nazorima kod pisaca zapaziti te im je bila dužnost upozoriti da je novo naziranje na svijet i život stvorilo »Modernu«. Stari nisu bili tome krivi, jer su se sasama drugačije odgajali i unieli drugo poziranje na sviet. Stariji su govorili »in natura nulla saltus« nu ako se uzroci dobro uočē i ako se ne uzme na oko naša hrvatska literatura, nego u velikim crtama ona svjetska literatura, koja današnjem modernom čovjeku daje pravo znamenovanje i vrijednost i moderan čovjek kroz nju dobiva ono pravo poziranje na svijet; onda gledajuć tu evoluciju u književnosti filozofiji i kritici vidamo da taj »saltus« niti kod nas nije bio neopravdan. Devedesetih godina donesoše mladi ljudi te nove ideje iz svijeta k nama, te počēše te velike ideje onako skrito u svojim literarnim produktima nama prikazivati. Dakako da ih se iz početka nije moglo razumjeti. Te ideje velikih ljudi pojaviše se prvi puta u našoj modernoj kritici a kroz te ideje bijahu i mladi književnici oduševljeni. Samo na taj način i usljed tih gore navedenih uzroka, usljed upozoravanja na te nove uzore iz književnosti i znanosti mogao bi se shvatiti taj umišljeni spor između naših mladih i starih. Kritika je bila dužna to učiniti. Samo ti nazori velikih i dubokih mislilaca učiniše da je došlo do toga, da su i naši književnici i kritičari uzimali te nazore za gotove istine, te njihove tragove stoga vidimo u novijoj našoj književnosti. Naši stari odgojeni su kako bi rekli u idealističkom smjeru jednoga Platona i Aristotela sa primjesom kršćanskog poziranja na svijet, dočim je mlađa generacija odgojena u naravoslovno filozofskom smjeru (Naturwissenschaftliche Philosophie). Usljed toga nitko ne smije poricati način »starima« da i njihova djela ne valju. Podnipošto nepravda bi bila to velika, jer su oni bili uvjereni o onom što su stvorili, i njima je bila glavna zadaća da prikažu poziranje na svijet i da nam u svojim djelima ocrtaju smisao našeg života, samo su oni imali drugo poziranje na svijet a to nije bila njihova krivnja nego onda je bit onih vremena takav. Danas se je to promjenilo i toga ne zaustavi više nitko. Darwinova ideja o evoluciji nije još znanstveno dokazana, nu kao hipoteza stoji i vjeruje joj se, te je mnogi drži za istinu, nu uočiv tu ideju dobro ne moramo li uzeti u pomoć metafizičko tumačenje, a da shvatimo svu kolosalnost toga

problema? Uzevši pjesnik u svojoj radnji jednu od glavnih ideja Darwinovih »Struggle for life (Borba za opstanak)« i obradio ju nije mogao nikako da uvjeri one koji imaju kršćanski nazor na svijet i takovi postadoše ljuti protivnici takovome piscu; za nje je to bilo nemoralno, te se nije moglo pojmiti kakove to nazore imaju ti »mladi« pjesnici i pisci, dočim je to bio veliki Darwinov nazor. Spencer u svome velikom djelu »Principi sociologije« raspreda u glavnom samo jednu ideju da je cijelo čovječanstvo kao jedan organizam podvržen naravnim zakonima.

Haeckel dolazi do toga da sve filozofije ništa ne vrijede te da je samo naravoslovna filozofija opravdana, te svim žarom duše svoje zagovara monističku svoju filozofiju, dapače *vjeru*, kako on veli.

Nu najveći upliv na naše pjesnike pisce i kritičare imao je romantički filozof ili filozofski pjesnik Friedrich Nietzsche. Iz njegovih ustiju izašli su takovi nazori i ideje na svijet, koje su za onda u onoj buri mogle smutiti svaku mladu dušu. On je bio protivnik svim današnjim ustaljenim istinama o vjeri o moralu, uopće o svemu, te je htio sve to obrnuti (Umwertung aller Werte). Začudno je samo kako je baš ovaj koji je tako bizaran osamljen od drugih filozofa, taj ponajveći individualista i egoista, kojega nazori dok bude svijeta i vijeka neće smjeti nikada zagospodovati, taj se je našim mladim ponajviše dopao te su ga naši mladi sa nekom emfazom dočekali: »Dijonizijski Nietzsche« pisali su — toga starija generacija nije mogla pojmiti! —

IV.

Naša kritika morala je upozoriti javnost na te nove nazore, koje smo spomenuli u prijašnjem poglavlju, koji su bili motivi da je naša knjiga pošla drugim putem. Kritika nije dovoljno upozoravala na duh vremena koji je bio nastao, te na te velike reprezentante u ljudstvu, koji zaista prouzrokovali su kako smo rekli modernu renaissancu. To ne smeta da umanjimo možda prijašnje velike ljude koji su prije bili uzori našim očevima i djedovima. Jer kao što jedan Spencer ili Darwin poznavaju modernog čovjeka i duh njegov, tako su ga poznavali prije tisuću godina Platon i Aristotel a prije stotinu godina jedan Goethe ili Kant. Što više, ovi potonji samo su baza novima, bez njih ne bi bilo niti Spencera niti Kanta. Nu silan razvoj prirodoslovnih znanostih morao je producirati takove mislioce kao što su oni za nas moderni. Nu kao što svaka akcija izazivlje neku reakciju, tako se dogodilo i

sa tim modernim nazorima. Jer digao se usprkos tim velikim i novim nazorima naš jedan slavenski velikan i altruista Tolstoj koji također u cjelom prosvjetljenom svijetu imade mnogo pristaša a i kod nas (nu žalibože više Nietzsche). On se nije dao smesti, te svim žarom svoje velike duše obuhvaća cijeli svijet i dovikuje mu: »Stani«! On propagira zaista prastari nazor o svijetu što ga drži a ta je sila Bog i jedini pravi odnošaj ljudi među sobom a to je Ljubav. I tako u današnje doba elektriciteta i pare ,u dobi novca i neviđenog bogatstva industrije nalaze takovi opriječni kolosi kao što su: Nietzsche i Tolstoj; tako opriječni pojmovi kao što su Darwinovi biblijski nazori o postanku svijeta.

Te velike misli vodilice bile su našim modernim kritičarima ideali jer su te dovele čovječanstvo do tog neviđenog napredka, a ne kakovi drugi uzroci ili nazori. Nu ne samo kod nas nego i drugdje u velikom svijetu ne shvaćaju se te misli onako kako bi trebalo, nedolaze te misli u originalu do nas nego kroz pisce i kritičare, kroz drugu ruku, rekli bismo kroz »preprodavaoce te ideje, dolaze onda iz druge ruke, i ovi daju onda ton, daju t. zv. »modu«. Tako i naši kritičari dođoše baš pod žrvanj u ono doba koncem XIX vijeka koje doba porodi naturaliste, realiste a onda moderne dekadente, secesioniste, simboliste, neoheleniste itd. »iste« koje ne možemo uzeti sve u obzir. Od naše hyperkulture mnogi umišljaju da su okušali sve, pak u nekoj rezignaciji u još mladim godinama hoće da život bolje očute i pojme od zrelijih ljudi, nekoji postadoše jako uvjereni da su oni jedini kadri imponirati publici, našto nova treba uvijek i uvijek reći samo da bude moderno, brilirati treba, umišljaju si oni sa liepim frazama, sa raznim »izmima« i da za te »izme« sakriju svoju duševnu golotinju. Nekoji zločesti kritičari ne će da vjeruju da imade životnih nazora i problema koje žele pjesnici i filozofi ljudstvu dokazati te da se oni muče desetke i desetke godina noć i dan, da uvijek razmišljaju, jer znadu od kakove eminentne važnosti jest spoznaja nekih životnih istina pak izrekli ih Darwin ili Spencer. I zato u našoj hypercivilizaciji dolazi ono doba, kao za propasti rimskoga carstva, gdje naime vjera pada, moral pada, karaktera nema, a tome su dokazom dekadenti razni secesioniste i drugi. Nu ovi su onda moda, oni ugađaju niskim strastima. Ne smije se ovdje pomišljati na one velikane, jer oni velikani rado bi zaustavili rasulo. Krivnja leži na ovima koji ne će da paze, što pružaju masi, a pisci si onda misle s time je zadovoljena naša inteligentna masa pak i pišu zato tako. Nu te velike ideje teške su za probaviti, sami ih kritičari ne razumiju, jerbo za nje treba dugotrajni študij nisu niti njima razumljive. Pošto bi se nekoji htjeli silom istaći, dolaze sa svojim bljeskavim štilom i narivavaju se

silom. Kako je nezdrav bio naš zrak prije desetak godina, kako se sada prozirno vidi koji su to pjesnici bili »maheri« i kako su jednostavno potisnuti u kut. Ali »In natura nulla saltus« pak i kod nas iza Šenoe, Gjalskog, Kozarca dolaze ipak ona djela u cjenu koja obrađuju naše teme, iz svega toga nebuloznog štimunga koji nije mogao zahvatiti teren dolazi se do zdravog realizma na novo. Oni pjesnici pisci i kritičari koji su se držali samo one moderne pjene zamukoše ili akoprem se narivavaju nitko šnjima ne računa. Jer ne pišu sve stvari koje hoće da djeluju poslje kakvog »Katzenjemera« ili na brzu ruku. Publika traži više mnogo više. Ali te velike ideje su teške nerazumljive teško ih je obrađivati i onda nastaju »maheri« patvaraši. Oni to čute, zato se toliko i kostruše. Nomina sunt odiosa u ovakvoj kritici. Jer svi patvaraši čute ideje velikih ljudi, ali svojm proizvodima ne mogu uliti one vrijednosti, koji bi im rado uliti da mogu. Zato se oni vole držati one pjene, one površne zlatne pjene, koju čitalačka publika voli, jer duh vremena tako hoće, samo neku površnost i opsjenu voli ta inteligentna masa, pak uzimlje takova djela s nekim entuzijazmom, ali kasnije doba, kasniji duh vremena ta djela ne može više da probavi, jer dolaze opet novi pojmovi »moderniji«. Ali prava djela koja su neposredno uzeta iz naravi i života, a ne svakojaki duševni artefakti, ostaće kao i život sam i nerav, vječno mlada uvijek. Jer prave ideje ne spadaju u nijedno doba nego čovječanstvu. Te ideje ne stare, nego govore i u kasnijoj dobi uvijek novo uvijek friško. One nisu izvrgnute zaboravi, nego su sankcionirane i stoje tu odobrene aplauzom duševnim, ali od malo njih, koji sude i vide dobro. Onih potonjih imade uvijek malo i bilo ih je uvijek malo polagano se množe, ali samo kroz ove utemeljuje se autoritet, koji je jedini sudac na koga se misli, ako se na potomstvo apelira. Na takove uzore morali bi kritičari, potomstva radi, upozorivati i biti nesmiljeni naprama onim »maherima« pak nemilosrdno kada smo već spomenuli po njima udarati, da ne kvare smisla niti ukusa i da ne zavađaju onih koji žude za nečim istinitim. Da, ali takav študij je težak i naporan, zato oni naprosto reproduciraju kritike kritika, ali sami svojim mozgom ne muče se mnogo. Zato njihove kritike ne treba niti uzeti ozbiljno. Koliko škode ovakovi kritičari vidi se ponajbolje što oni hvale kakve takve lirske pjesnike, kakove takve crtičare romanopisce ili dramatičare.

Dok nisu malo bolje zahvatili naši bolji kritičari bilo je te pljeve koja se je nazivala »modernom« preveć i preveć. Zar je to bila s pravom »Moderna«, kao kod drugih naroda?! Zar je bilo ono moderno što se nije razumilo? Koliko objektivnih čitalaca je to priznalo a i sam pisac ovih redaka mi nekih tih

»modernih« produkata naprosto nismo razumjeli. Takovi umišljeni »moderniste« koji su kakovu ideju pozajmili od koga drugoga glođu i sišu kao polypi na tuđem tijelu pak se nabace sa nekoliko »šlagera« koje su bog zna gdje pobrali, samo da imponuju, jer znadu da će masa misliti, da je to njihovo, nu to sve rade proračunano a ne na obće dobro. —

V.

Kritika naša morala bi biti iskrena i upozoravati čitalačku publiku na prava djela prave vrijednosti, ne samo na naša djela nego i na svjetska djela jer to treba da znade inteligentno čitateljstvo a što je glavnije naša mladež. Drač i korov treba uništavati. Taj spor između mladih i starih jenjao je, pak se sada može zajednički raditi na našoj literarnoj njivi. Taj spor ostati će originalan. Taj spor je nekako umjetno izazvan nije bilo kritičara koji bi dokazao koji je tome bio prav uzrok. Kako smo gore spomenuli uzrok je bio samo drugi nazor na svijet (Weltanschauung) »starih« a drugi nazori na svijet »mladih«. Kaprica bilo je s jedne i s druge strane nu dubljih uzroka toj svađi nije bilo i lako je taj umišljeni rat trajao dosta dugo i samo nam je naškodio. Ali kao da je kod nas neko prokletstvo, kada smo u politici lako rastrovani zašto ne bi bili i u književnoj republici, a to ne valja.

Ubuduće izlazimo javno i otvoreno i iskreno sa razlozima. Ne stidimo se naše mogućnosti nikome ne će slava biti umanjena.

Smiješno je n. pr. govoriti u kritici o našem mekanom slavenskom karakteru, sve to nama naši neprijatelji žele dokazati, a takova jedna neutvrđena hipoteza slabi samo naše ljude koji bi htjeli raditi; ovako nabačena fraza ide od usta do usta š njome se računa a to nije istina. Na tom jednom primjeru može se uvidjeti kako je kritika ubitačna kao što je današnja literatura. Kritika usljed onih velikih razloga koje gore spomenusmo postala je mnogo slobodnija, a pošto se s vremenom mora sve da mijenja to se ideje i život naš ljudski moraju drugačije obrađivati. Nove ideje i nove struje koje su došle do nas ne smiju se omalovažavati, samo ne smiju svi nepozvani misliti da rješavanje tih velikih životnih problema spada u njihovo zvanje, jer kao što u svakoj znanosti tako i u kritici mora biti čovjek jako

čvrsto snabdjeven sa literarnim znanjem, koje znanje dobiva se samo velikim študijam. To će biti samo u interesu naše hrvatske knjige i našeg napredka.

Nije dobro da se naši književnici povađaju za najmodernijim strujama, a isto tako nije dobro da i kritičari pišu kritike kojih nitko ne razumije. Neka bude kritika iskrena. Kritičar kome se hoće vrijednost njegova da prizna mora biti sam vrijedan toga, koji će za svaku svoju napisanu izreku znati i odgovarati.

Niti pisci velikih naroda nisu postali glasoviti kroz te moderne struje a još manje ćemo mi maleni narod, kod stranih naroda na literarnom polju skoro nepoznat, ali s nepravdom, jer da mnogi kulturni narodi poznadu samo našu Dalmatinsku književnost začudili bi se da smo mi u ono još doba takove pisce imali. Iliri nadovezaše na Dalmatince, tako su i oni stvorili velikih djela produkt ovih potonjih je jedan Preradović i Mažuranić. Ponosni možemo biti što smo mi grana jednog velikog slavenskog stabla. Kod Rusa Tolstoj Turgenjev Dostojevskij kod Poljaka Slovack Mickiević, Sienkievic morali bi nam bit veći uzori nego razni francuski ili njemački moderniste. Naš narod koji živi još u sužanjstvu treba pjesnike kao što su Preradović, Šenoa i Gjalski, samo na njihov rad treba nadovezati već u interesu spasa naroda našega. Osobito mi Hrvati moramo nastojati da se ne utopimo u tuđem moru. Mi nismo niti politički slobodni, konzekventno iz toga, niti fizički, budimo barem u književnosti duševno slobodni, jer s tom slobodom stiče (...)

BILJEŠKE

¹ Stanislav Marijanović, *Fin de siècle hrvatske Moderne. Generacije »mladih« i časopis »Mladost«*, Revija, Osijek, 1990, str. 262.

² Rukopisna ostavština Milivoja Dežmana Ivanova, Arhiv Odsjeka za povijest hrvatske književnosti Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, Zagreb, Kutija br. 13: Korespondencija (Alaupović-Kvapil).

³ Popisu jedinica Dežmanove ostavštine u Arhivu Odsjeka za povijest hrvatske književnosti HAZU koji je, pretpostavlja se, načinio Rudolf Maixner, prethodi kratki tekst u kojem se opisuje način dolaska ostavštine i njezin sadržaj: »Ostavštinu dr. Milivoja Dežmana nabavila je Jugoslavenska akademija g. 1953 od njegove udovice Milice Dežman. To je jedna od najvećih i najzanimljivijih zbirka, koje posjeduje Institut za književnost. (...) Njegova je ostavština osobito vrijedna za poznavanje hrvatske Moderne. Osim velikoga

broja fotografija iz zagrebačkih književnih i kazališnih krugova, osim konvoluta novinskih izrezaka te zapisnika sjednica društava, kojih je Dežman bio inicijator, tu se ističe obilna korespondencija, namijenjena što Dežmanu lično što njemu kao uredniku Mladosti, Hrvatskoga Salona, Života, Vijenca i Obzora, kojoj je priloženo mnogo objavljenih i neobjavljenih rukopisa.« O svemu ovome vidjeti u *Popisi i historijati rukopisnih ostavština hrvatskih pisaca* (u rukopisu, dvije kutije) u spomenutom Arhivu.

⁴ Marcel Vidačić, *Pseudonimi, šifre i znakovi iz hrvatske književnosti*, »Građa za povijest književnosti hrvatske«, knj. XXI/1951, str. 7-141; Marko Orešković, *Anonimi, pseudonimi, inicijali i šifre hrvatskih književnika i drugih kulturnih radnika u knjigama i periodičkim publikacijama*, ibid., knj. XXXII/1978, str. 217-294; Davor Kapetanić i Miroslav Vaupotić, *Značajniji pseudonimi književnika i društvenih radnika XIX i XX stoljeća*, u: *Književni godišnjak*, ur. Krsto Špoljar i Miroslav Vaupotić, Lykos, Zagreb, 1961, str.

Jedini stručnjak koji mi je o Krnicovu pseudonimu znao nešto reći, tj. potvrditi – u neobaveznom razgovoru o toj temi – da je pseudonim Fedor Ivanović Krnic koristio i u nekim drugim izvorima za trajanja modernističkoga pokreta, ali ne navodeći točno te izvore, osječki je povjesničar književnosti Stanislav Marijanović.

⁵ Krnicova studija umnogome se temelji na njegovim stavovima o moderni izrečenima u ranijim napisima, među kojima se izdvajaju tri rada: *Dekadentske težnje u hrvatskoj literaturi*, »Narodne novine«, LXVI/1900, br. 178 (4. kolovoza), str. 1-2; *O ukusu. (Causerie)*. Ibid., br. 180 (7. kolovoza), str. 1-2; *Stari i mladi*, ibid., br. 203, str. 1-2 (5. rujna);